

Csernátony Lajos névtelen és álnevű levelezése a Magyar Hírlapban

CSÉP ATTILA

Csernátony a múlt századi magyar újságírás kiemelkedő alakja. 1848—1849-ben mint a *Március Tizenötödike* következetesen a radikális baloldal politikáját képviselte és néha élesen bírálta a kormány gyakran felemás, huzavonázó politikáját. Talán ez a korszak a csúcs életében és újságírói művében. 1849-től 1867-ig emigrációban élt. Az 1870-es években *Tisza* Kálmán politikájának publicisztikai és országgyűlésbeli támogatójaként a megalkuvók közé került.

1849-től 1867-ig tartó publicisztikai munkássága két részre oszlik: a külföldi lapokba az illető ország nyelvén írt cikkekre és a *Magyarországra* küldött levelekre.

A Magyarországra küldött cikkek közül legjelentősebbek azok, amelyek a *Magyar Hírlapban* jelentek meg. Egyrészt azért, mert mennyiség tekintetében is ez a legtöbb, másrészt azért, mert ide politikai tárgyú cikkeket írt, míg a többi lapba — azok profiljának megfelelően — inkább tárca stílusban, kevésbé komoly témákról levelezett. Végül, de nem utolsó sorban, igen jelentős körülmény, hogy ebben a lapban, az ellenforradalmi kormány félhivatalos lapjában forradalmár kapott szót! A *Bach*-korszak kormánylapjának csaknem egyharmad részét egy ideig nap mint nap egy emigráns forradalmár tölti ki! Az 1851. szeptember 23-i szám közli halálos ítéletét; a szeptember 24-iben pedig ő maga cseveg kedélyesen *Lola Montez* táncosnő fényes estélyéről — igaz, hogy névtelenül.¹

Hogy mindez lehetséges volt — hogy egy forradalmár megszólalhatott a bécsi kormány orgánumaúl szolgáló lapban — azt talán leginkább a szerkesztő személye és magatartása magyarázza meg. A kormány úgy gondolta, teljes nyugalommal megbízhat abban a *Szilágyiban*, aki kezdettől fogva szembehelyezkedett a forradalommal, az erdélyi Unióval, aki ellen a forradalmi ifjúság heves tüntetéseket rendezett, ablakát kövekkel bevverte, lapját megégette, aki a népharag elől éjnek idején menekült *Kolozsvárról*, akit a forradalom mozdított el kolozsvári egyetemi katedrájáról.² *Szilágyi* Ferencnek azonban, mint szerkesztőnek az volt az érdeke, hogy lapját minél népszerűbbé tegye, előfizetőinek számát minél nagyobbra növelje. Ennek érdekében alkalmazkodnia kellett közönsége ízléséhez, s nem volt tanácsos a rendszer túl alázatos kiszolgálójának mutatkoznia. *Szilágyi*, kihasználva az előbb felsorolt okok miatt iránta táplált bizalmat, valóban rejtett el a sorok között hazafias célzásokat, sőt, néha önálló véleményt mert hangoztatni. (Pl. 1849. de-

cember 2-i cikkében egyenesen felszólította az uralkodót amnesztia adására, amiért felelősségre is vonták;³ a Nemzeti Színházban 1850. aug. 20-án történt tüntetésen elfogott embereket erélyesen védelmébe vette; tiltakozott a színház tervezett bezárása ellen stb.) Ezek a körülmények magyarázzák némiképp Csernátony ily nagy mérvű közreműködésének lehetőségét is: a szerkesztő Habsburg-hű, reakciós és megbízhatónak tartott személye mintegy fedezte a forradalmárnak — a lap népszerűbbé tétele céljából igénybe vett — részvételét.⁴

Csernátony párizsi tartózkodása alatt a tényleges hatalom már a köztársasági elnök, a reakciós III. Napoleon kezében volt. Az egész napoleoni köztársaság tulajdonképpen a munkások 1848. júniusi felkelésének vérbefojtásán épült fel, s ez meghatározta ellenforradalmi jellegét. Csernátony állandóan szembehelyezkedett a napoleoni politikával. Nem csoda, hogy 1851 decemberében, az államcsíny után, kiutasították az országból.

A Magyar Hírlapban első cikke az 1850. jan. 31-i, az utolsó az 1851. szept. 30-i számban jelent meg. Két részre tagolódik ez a levelezés: az egyik a Külföld, illetve (1850. jún. 2-től) *Levelezések* rovatban névtelenül megjelenő cikkek, a másik a *Tárca* rovatban megjelenők. Ez utóbbiakat aláírja *álnévvél*: *Hontalan* és *Hontalan Lajos*. Mindkét csoportról teljes bizonyossággal megállapítható, hogy ő az írójuk. Jelentősebbek a Külföld, illetve *Levelezések* rovat cikkei.

Névtelen cikkei

Színnyeből és más forrásból⁵ is tudva azt, hogy ebben az időben Párizsból⁶ küldött leveleket a lapba, a párizsi keltezésű vagy francia vonatkozású cikkek között kerestem az ő írásait. A Külföld rovatban már kezdettől fogva jelentek meg párizsi hírek, azonban ezekben még semmi nem mutatott Csernátonyra. Végre, 1850. január 31-én megjelent egy cikk, ahol a keltezés után zárójelben oda van írva (előtte ilyen megjegyzés nem volt): *Eredeti levelezés* — és erre vonatkozóan jegyzetben a szerkesztő következő megjegyzése: „Párizsban egy eredeti levelezővel szerződhetni szerencsénk leve, leveleink ciklusát ezennel megnyitjuk.”

Tudjuk, hogy halálos ítélete kimondásáig írt a lapba: s ez az adat is egyezik: az utolsó név és jelzés nélküli levél szept. 22-i keltezéssel (ítélete kimondásának a napja) jelenik meg a lap szept. 30-i számában (1851). Utána két hétig elmaradnak a Párizsból keltezett levelek. Október 14-től más veszi át az ő szerepét, a *Levelezések* rovatban ismét megjelenik a Párizs keltezés, de a cikkek elején betűjelzéssel: WR. Ezeknek stílusa, politikai szemlélete is egészen más.

Az ő szerzősége mellett szól még:

1. Emlegeti *Csernátont*-t (1850. febr. 26., máj. 15., jún. 27), vele folytatott párbeszédet közöl; a jún. 27-i számban ezt írja: „A Pesti Napló valamelyik számában olvastam, hogy Csernátony, a francia kormány azon szándoka következtében, melynél fogva az itteni ügyekbe avatkozókkal nagyon szigorúan fog bánni, a déltengeri szigetekre szándékozik kíván-

dorolni. — A hír meglepett, miután az illető igen-igen jó ismerősöm, s nekem szándékáról mit sem szóla.”

2. Szembajáról panaszkodik (1850. máj. 26: életrajzi megfelelés).

3. Említi, hogy fél szemüveget visel (életrajzi megfelelés, 1851. június 15.).

4. A cikkek stílusa is helyenként feltűnően hasonlít *Csernátony* korábbi újságírói stílusára. Ebből a szempontból meggyőző erővel hat pl. az 1850. jún. 2-i és jún. 13-i cikkek egybevetése a *Március Tizenötödike Mákvirágok* rovatának írásaival.

Miről ír? A francia politikai élet eseményeiről, a parlamenti harcokról, törvények vitájáról és megszületéséről, a politikai pártokról, a szocialisták, a baloldal mozgalmairól, a választásokról. Néha közli Victor *Hugo* nagyszerű parlamenti beszédeit (pl. 1850. ápr. 13-án a politikai bűnösök száműzetése ellen). Megemlékezik *Balzac* temetéséről (1850. aug. 29.). A sajtó ügyét nagy figyelemmel kíséri: a sajtószabadság fokozatos visszaszorítását, különböző lapok sajtópereit. 1850. szept. 25-én megírja, hogyan játsszák ki a lapok a hírlapi folytatásos tárcaregényre hozott adót. Rosszallja az egész napoleoni politikát. Cikkeli végén egyre gyakrabban szól az emigráció híreiről (1850. szept. 11., 20., nov. 3., 1851. márc. 4., 10., 1851 tavaszán: mindig bővebben).

Ha végig olvassuk 1850. ápr., jún., júliusi parlamenti beszámolóit az a kép áll előttünk, hogy a politika eredménye nem más, mint állandó jobbra tolódás. A jobboldal és a kormány sorra megtorpedozza a haladó törvényeket, egyiket a másik után süllyeszti el. Július 24-én, mikor az új, reakciós sajtótörvény elfogadásáról ad számot, röviden össze is foglalja ezt a „haladást”:

„15 millió olvasó közül 10 millió kezéből kivétetik a könyv. És ez következetes: a választás előkészítési gyülekezete betiltásának értelme ez volt: nem szabad beszélni; máj. 31-én már egy lépéssel tovább haladott a hatalom s kimondá, hogy nem szabad szavazni, természetes tehát, hogy júl. 16-án így szólott: nem szabad olvasni. Még van egy lépés, midőn azt fogják kimondani, hogy: nem szabad hallgatni” s aki nem élteti a császárt azt számúzik.

Igen sokszor beszél a szocialistákról s egyáltalán: túl sokszor bukkan fel benne ez a szó: vörös... ami ugyancsak kellemetlenül érinthette a magyarországi elnyomás híveit, hiszen saját félhivatalos lapjukban kellett minduntalan ebbe, a számukra vérfagyasztó szóba ütközniök. *Csernátony*nak az a véleménye, hogy ha Napoleon nem hagy fel abszolutisztikus törekvéseivel, ha a monarchikus pártok nem fékezik reakciósságukat, akkor elkerülhetetlen a forradalom (1850. márc. 27., ápr. 9., szept. 17.). „... Párizs elfáradt, s hogy ha pihenni nem hagyják, ha a demokrácia székét alóla császári kezek rángatni meg nem szűnnek... nem mernék fogadni, hogy Franciaország nem fogja-e a szocializmus csónakát tolni alája.” (1850. ápr. 9.)

1850. márc. 19-én leírja, hogy a hadsereg tagjai majdnem mind a szocialistákra szavaznak, annak ellenére, hogy szigorúan lépnek fel ellene. A *Napoleonra* még az altisztek is kötelesek előfizetni, s akinél a

Voix de Peuple egy számát találják azt bebörtönzik. Március 20-án örvendő írja, hogy egyik jóslata valóra vált, s a párizsi nemzetgyűlési pótválasztáson „a szocialisták jeleltjei győztek, Carnot, Vidal és Deflotte mindhárman elválasztattak”.

Szilágyi Ferenc, a *Magyar Hírlap* szerkesztője, *Csernátony* hajdani tanára: mindezeket közli az ellenforradalmi rendszer kormánypárti lapjában. Néha magyarázza, megjegyzést fűz hozzá, hogy ezáltal enyhítse. Erdemes elolvasni az 1850. febr. 2-i cikket is, azzal a lap alatti jegyzettel együtt, amit Szilágyi fűz hozzá:

„Franciaország — ezt tagadni nem lehet — rettenetes léptekkel halad a szociális republika felé, és semmi sem bizonyosabb, mint a veresek győzelme s Ledru Rollin elnöksége, ha — mint mondtam — sem európai bonyodalmak, sem barrikádharc az események lázasan békés menetelét nem siettetik. Ha az esetek közül valamelyik jön közbe, a győzelem kétes.” Jegyzetben: „A veres köztársaság, s az azzal múlhatatlanul bekövetkező szocializmus s ebből fejlődő kommunizmus fölülkerekedésébe, remélhetőleg, mint szokták magyarul mondani: az Isten is beleszóland. Szerk.”

Tudjuk, hogy *Ledru Rollin* elnökké választására legfőljebb 1852-ben kerülhetett volna sor, ekkor járt le ugyanis az alkotmány előírta négy év. S tudjuk azt is, hogy *Ledru Rollin* tulajdonképpen nem szocialista, hanem kispolgári demokrata volt, s így pártjának, a *vereseknek* a győzelmé; a *szociális republika* nem a marxi értelemben vett szocializmus, vagyis nem egy olyan rendszer győzelmét jelentette volna, melyben a munkásoké a kizárólagos hatalom. Azonban, habár *Csernátony* *Ledru Rollin* szerepét nem tudta pontosan megítélni, mégis, itt, az emigrációban eljutott saját politikai szemléletének egyik csúcsáig: a munkásság követeléseinek adott igazat nem csak a jobboldallal, hanem még a baloldallal, az *Événement*-nal szemben is! Az 1848-as magyar polgári forradalom vezetőalakjai közül — *Táncsics*on kívül — alig néhányan jutottak el idáig. Elküldte a *Magyar Hírlaphoz* *Blanquinak* a februári forradalom évfordulója alkalmából megfogalmazott pohárköszöntőjét, s így történt, hogy ez a szélsőségesnek tekintett üzenet teljes egészében megjelent a lap március 8-i számában. Az utána fűzött megjegyzésekben — egy munkást szólaltatva meg — mintegy alátámasztja *Blanqui* követeléseinek helyénvalóságát. (Maga *Marx* is *Blanquit* nevezte a „proletárpárt igazi vezéré”-nek.)

A pohárköszöntő árulónak minősíti az ideiglenes kormányt, mert engedte a munkások kezéből a hatalmat, s nem kevesebbet követel, mint a nemzetőrség lefegyverzését, és a munkásosztály általános felfegyverzését. „Jaj nekünk, ha a közelgő népgyőzelem napján a tömeg feledékeny engedékenysége újra hatalomra jutni engedne csak egyet is ez emberek közül, kik megbízatásukkal gyalázatosan visszaéltek . . . Árulók lennének mindazon kormányzók, kik a proletáriusok vállain fölemelkedve tüstént ki nem eszközölnék, először: a nyárspolgárőrség általános lefegyverzését; másodsor: minden munkások fölfegyverzését s nemzeti védsereggé alakítását . . . Ha Franciaország rakva lesz fegyveres munkásokkal, a szocializmus jutand hatalomra.”

„Két nap óta a társalgás fő tárgyát e toaszt teszi.” — Fűzi hozzá Csernátony. — „A legáltalánosabb érzelem, melyet az a kisebb és nagyobb szalon világában felköltött a borzalom s némi sötét sejtelem...” — írja nem minden gúny nélkül. Még a „szocialista” lapok is — mint az *Événement* — túlzásnak minősítik. De vajon maga a munkásság annak tartja-e? „... korrespondenciális kötelességemnek tartám kimenni a nép közé az elő- és külvárosokba, aminthogy tegnap este ki is mentem.” S amit itt tapasztal: a nép gyűléseket tart, s mindenütt *Blanquit* éltetik. Az egyik munkást megkérdezi, nem félnek-e attól, hogy ha nyíltan *Blanqui* mellé állnak, akkor elvesztik polgári szövetségeseiket? S a válasz gyönyörű megfogalmazása annak, ami a késői polgári demokratikus forradalmakban valóban mindig megtörtént, s amit mai történelemszemléletünk is nagyon hasonló módon tanít: „Citoyen! Valamennyi forradalmunkat éppen az ön ellenvetéséhez hasonló figyelmeztetésekre való hajlásunk, engedékenységünk buktatá meg; minden győzelmünk után tele hagytuk beszéltetni főleinket 'feledékenységről' szép szavakkal, s ráállva, hogy 'hát ne idegenítsük el a felénk jönni akaró, bár érdekkülönbség által velünk mindenben kezét nem fogható elemeket', diadalaink gyümölcsseit mindannyiszor a reakció veré le, mielőtt megérhettek volna. Ennek többé lenni nem szabad. Mi okultunk. Saját véres tapasztaláson, s biztosítom önt, hogy ha még egyszer felkelünk, s fölkelve még egyszer győzendünk... többé nem fogjuk magunkat elaltatni. hanem fegyveresen fogunk diadalunk fája körül mindaddig őrt állani, míg gyümölcsseit teljesen meg nem érnek. Miért lennénk mi tartózkodók, óvatosak, politikusok, je vous prie? Azért tán, hogy egy fél tucat épicier-t nyerjünk sorainkba, kik előbb-utóbb, tán a legkritikusabb percben dezertáljanak, ellenünk forduljanak? Ezt nem tesszük, nekünk nincs erre szükségünk. Nekünk homogén, végig kitartó elem kell, és ilyen van elég, nagy és hatalmas, mint a nyomor, melyben a munkásosztály sínylik.”

Ismeretlen álneve: Hontalan

1850. július 9. és október vége között cikkei nemcsak a *Levelezések*, hanem a *Tárca* rovatban is megjelennek. Tárcacikkeinek közös címe: *Párizsi tollrajzok*. Gyakran ugyanazon számban mindkét rovatba ír. Így aztán egy-egy számnak jelentékeny részét ő, az emigráns tölti ki. A tárcarovatban a *Hontalan* álnevet használja. Ezt az álnevet sem *Szinnyei* írói lexikona, sem *Gulyás* álnévlexikona nem említi. Egészen világos azonban, hogy ezeknek a cikkeknek is ő az írója.

1. Az augusztus 11-i számban elárulja, hogy a *Párizsi tollrajzokat* is ő írja. (Tehát ugyanaz a személy, aki az előbb tárgyalt cikkcsoport írója.)

2. A cikkek egy része *Csernátony* dolgairól szól. Október 1, 2, 3-án közölt cikkét „*Csernátontól kapta*”.

3. Többször elárulja keresztnevét, október 9-én *Hontalan Lajost*-t ír alá, október 18-tól csak *Lajos*-t.

4. Ifjúkori botlását említi (okt. 3.) (Életrajzi megfelelés).

5. Az augusztus 7-i számban tárcarovatbeli cikkét ugyanazzal a meg-

szólítással kezdi, amivel hajdan a *Március Tizenötödikébe* küldött néhány levelét: Barátom, Berti! Itt azt írja, hogy ma egy hete múlt 15 hónapja, hogy utoljára látták egymást. (Júl. 29-i keltezésű levél; a tizenöt hónappal korábbi időpont 1849. ápr. 22: valóban 1849 április végén ment el Magyarországról.)⁷⁾ (Berti nem más mint Pálffy Albert, egykori szerkesztőtársa a *Március Tizenötödikénél*.)

6. Végül a stílusbeli bizonyítékok. Jellemző fordulatok: 1850. aug. 29-én: árva lelkemre mondom (Ezt a *Március Tizenötödikében* nagyon szerette.) Aug. 30.: éjfél lévén egy csinos mákvirág jut eszembe.

Itt kevesebbet szól politikáról, de beszél minden másról. (Saint-Cloud parkjáról, a párizsi uszodáról s i. t.) Legfontosabbak az emigráció belső életéről, surlódásairól írott cikkek s saját kizárásának története az emigráció testületéből (szept. 29., okt. 1.).

Miért közösi tette ki az emigráció? Ennek okai és története (saját hírlapi cikkei és más források⁸⁾ alapján) röviden a következő:

Teleki László, *Vukovics* Sebő és *Klapka* György egy emlékiratot dolgoztak ki, melyben tiltakoztak az osztrák összbírodalomnak a német Bundba tervezett belépése ellen. *Teleki* ezt titokban akarta tartani — óvatosságból — a szöveg azonban mégis megjelent egy németországi lapban. Állítólag *Csernátony* közölte.

Sokan rossz néven vették azt is, hogy a magyar közvéleményt a *Magyar Hírlapon* keresztül állandóan tájékoztatta az emigráció kisebb-nagyobb eseményeiről, nem titkolva a felmerülő személyi ellentéteket, egyenetlenségeket sem.

Ezen túlmenően, a francia lapokban is írt az emigrációról. A politikai és más kérdésekben vele szembekerülőket itt is úgy támadta, ahogyan már tőle addig is megszokhatták a *Március Tizenötödikében*, s azután is hosszú évtizedekig el kellett szenvedjék a kiegyezéskorabeli magyar lapok hasábjain.

Teleki megígérte *Carlier* rendőrfőnöknek, hogy a magyar menekültek nem avatkoznak a francia belügyekbe. Ugyanakkor *Csernátony* a francia ellenzéki lapokban (*L'Événement*, *Victor Hugo* lapja) állandóan támadta a francia kormányt s a reakciós francia politikusokat (*Thiers*, *Montalembert*, *Napoleon*). *Teleki* hiába tiltotta meg *Csernátonym*nak, hogy ezeket a cikkeket közölje.

Végül itt volt a *Taylor* amerikai köztársasági elnök halálakor küldött részvétlélvirat. Ezt a párizsi magyar menekültek küldték a gyászünnep alkalmából. A vád szerint *Csernátony* hírt adott róla a *Magyar Hírlapban*, holott *Teleki* ezt is ellenezte, mert „az adresse az itteni kormányt megsérthetné, az emigrációt *Carlier* előtt nyugtalanokodás színében tüntetné elő.” (*Magyar Hírlap* 1850. okt. 1.)

Csernátony és *Teleki* ellentéte tehát taktikai elgondolásaik különbözőségéből eredt, de személyes ellentétté fejlődött. *Teleki*, mint a francia emigráció feje, saját elgondolásait tekintélyalapon is érvényre akarta juttatni. *Csernátony* több-kevesebb joggal úgy érezte, hogy zsarnokoskodnak fölöt te, s nem akarta magát alávetni. Egyre gúnyosabb hangon fordult szembe *Telekivel* a *Magyar Hírlap* hasábjain is. (Pl. „*Montmorency* uralkodóház”-nak titulálta.) *Teleki* és köre elhatározta, hogy eré-

lyesebben lép fel vele szemben. Szóbelileg értesítették, hogy változtasson magatartásán, különben nem vállalnak érte felelősséget, kizárják az emigráció testületéből. „A bizottmány ezennel tudtára adja Csernátonynak, miszerint a konzervatívok irányában irataiból kirívó szellemet rossz szemmel nézi, a francia lapokban tett, s a rendpárt fő emberei, mint Montalembert s több más ilyenek elleni ellenséges célzásokat magukban foglaló közléseit kárhóztatja, s ha ezen ebben mint abban követett modorral föl nem hagy az emigráció testéből ki fog rekesztetni.” Ezt a felszólítást Csernátony írásban kérte. Az emigráció bizottsága tárgyalásra ült össze, mely őt az emigráció testületéből kizárta. Erről levélben értesítették a *Pesti Naplót* is, s e levél a lap 1850. október 25-i számában megjelent. Kirekesztésével az ügyét tárgyaló bizottság kisebbsége nem értett egyet, s többen rokonszenvből, mintegy tüntetésképpen önként kiléptek, így *Thaly Zsigmond* ezredes és *Szarvady Frigyes*. „Mint látszik — írja 1850. okt. 2-i cikkében a Magyar Hírlapban — Csernátony nincsen egészen kitaszítva az emberiség kebléből, s többen is vannak, kik egy grófi Gessler kalap arisztokratizmusa előtt alázatos bókokat csinálni nem tartják az élet főboldogságának.”

Ez a történet 22 esztendővel később még egyszer foglalkoztatta a magyar sajtót.

1872. november 18-án a képviselőházban egy heves vita során *Csernátony* megtámadta *Lónyay* Menyhért miniszterelnököt. Szemére vetette, hogy amíg az ország elszegényedik, addig a miniszterek meggazdagodnak, célozva itt *Lónyay* újabb birtokvásárlásaira. *Lónyayt* ez vérig sértette; hivatkozott tiszta múltjára s ezzel szembeállította *Csernátony* múltját. Emigrációbeli viselt dolgait, kizárásának okait mint megbélyegző, gyalázatos tetteket emlegette.

*Csernátony*ra sokan haragudtak, mert a sajtó útján és a parlamentben sokakat megtámadott, nemegyszer kellő alap nélkül. Most itt volt az alkalom a megtorlásra. A parlamenti vitát követő napokban a napilapok sorra elverték rajta a port. Többen közölték a fentebb említett levelet, amit az emigráció küldött a *Pesti Naplónak*. Ez pedig kémnek nevezte *Csernátony*t (anélkül azonban, hogy ezt konkrétan meghatározta vagy bebizonyította volna⁹). Szerencsére még sokan éltek és *Magyarországon* tartózkodtak *Csernátony* volt emigránstársai közül, köztük olyanok is, akik már akkor helytelenítették kizárását. Most az ő nevükben a komoly, feddhetetlen jellemű és nagy politikai tekintélyű *Irányi* Dániel vette védelmébe és tisztázta *Csernátony* megtámadott becsületét. Leírta kizárásának okait, körülményeit, amint az történt, s aminek ő is személyes tanúja volt. Nyilatkozatát így fejezte be:

„*Csernátony* nem tartozik belső barátaimhoz, sokszor megtámadott mióta hazajöttem úgy a sajtó útján, mint a parlamentben, de lenne bár egyenes ellenségem, az igazság szeretete nem engedi, hogy hallgassak, mikor oly dolgokkal is vádoltatik, amelyekben ártatlanannak tudom őt. Az, hogy a francia kormány ellen menekült létére írt, lehetett helytelen, valamint indiszkréción lehetett az, hogy a menekültekről egyet-mást nyilvánosságra hozott: de semmi esetre sem volt kémsszolgálat, sőt, még csak rosszakaratból sem eredt. Általán fogva — s ezt úgy hiszem minden me-

nekült el fogja ismerni — Csernátony az emigráció ideje alatt, bár sanyarú viszonyok között élt, mindig becsületesen viselte magát. Am hor-
dozza kiki a felelősséget azért, amit tett, de ne rakjunk vállaira olyat,
ami nem terheli őt. Legyünk szigorúak, nem bánom, de legyünk minde-
nek fölött igazságosak még ellenségeink irányában is.”

Ez a levél a *Reform* 1872. november 24-i számában jelent meg és a
rákövetkező napokon több más lap is közölte.

Csernátony több mint másfél esztendőn keresztül 1850-ben és 1851
elején folytatta merészhangú levelezését, tehát pontosan akkor, amikor
a terror a legerősebb volt *Magyarországon*. Cikkei tartalmának ismerete
azért is értékes, mert kiegészíti politikai fejlődéséről alkotott képünket:
itt eljutott a munkásság követeléseinek elismeréséig; az a körülmény pe-
dig, hogy ily nagy mértékben vette igénybe munkáját, a *Magyar Hírlap*
szerkesztőjére vet újabb érdekes fényt.

Jegyzetek.

1. Csernátonym kívül más emigránsok is levelezhettek a lapban. Londonból *Simonyi* Ernő, Brüsszelből pedig *Jósika* Miklós, akit szintén halálra ítélték.
2. *Szabó Károly: Szilágyi Ferenc emlékezete*. Bp. 1878, 11—12. l.
3. *U.o.* 15. l.
4. *A Hazánk és a Külföld* (1867, 353—355. l.) ezt írja ezzel kapcsolatban: Csernátony
cikkei „csak azért jelenhettek meg, mert a bécsi kormány szemét elfutotta a
vér a forradalom után, s nem látott egyebet, mint kiszemelt áldozatait. A sajtóra
csak később terjeszté ki figyelmét.”
5. *Bisztray Gyula: Kossuth, Táncsics és forradalmártársaik halálos ítélete*. Irodalom-
történet. 1951. 483. l.; *Angyal Dávid: Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél el-
kobzott levelezése*. Bp. 1925. 68—70. l.
6. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában van néhány 1850 július 23. és
1851. február 21. közti időpontokról Londonból és Brüsszelből keltezett *Lajos*
alírást, *Jancsi* megszólítású (*Pompéry János*) levél, melyeket eddig tévesen
Csernátony Lajosnak tulajdonítottak. Ezeket a leveleket *Kálóczy Lajos* írta. (A
nyilvántartást eszerint helyesbítették.)
7. Lásd a *Kossuth* nővérekhez írt levelét. Orsz. Levéltár, *Kossuth* gyűjtemény. II. u.
5—3.
8. *Reform*. 1872. nov. 24.; Csernátony magánlevele a *Kossuth* nővérekhez, Orsz. Le-
véltár. *Kossuth* Gyűjtemény II. u 5—1; *Teleki László* levele *Pulszky* Ferenchez.
Irod. Közl. 1917. 239—240. l. és *Angyal Dávid i.m.* 68. l.
9. A bizonyítás nélküli vádaskodásnál senki nem jutott ebben a kérdésben to-
vább, még *Berzenczey* László sem, aki pedig majdnem egy egész könyvet szen-
telt az ellene irányuló vádaknak. (*Berzenczey* László: *Rovás. I. Csernátón*. Ko-
lozsvár. 1873.) Azt állítja róla, hogy Bécs kéme volt, s ezt egyedül azzal tá-
masztja alá, hogy *Teleki* állítólag „féllette” tőle az iratait. Ugyanis az emigrá-
cióban Csernátony egy darabig *Teleki* titkára volt. Ha komolyan kémnek vélte
volna, akkor nem tartotta volna pontosan őt titkárjánul, később pedig nem bé-
kült volna ki vele (*Igazmondó* 1870. febr. 27.). Azt pedig, hogy néha rosszat gon-
dolt felőle, megérthetjük Csernátony nyugtalan természetéből és *Teleki* aggá-
lyoskodó jelleméből. Nem Csernátony volt az egyetlen, akit *Teleki* alaptalanul
gyanúsított. „Gyanakvása tragikus helyzeteket teremtett, mert kémnek vélte az
ártatlan Orosz Józsefet, aki a gyanúsítás miatt öngyilkos lett.” (*Lengyel Tamás:*
Gróf Teleki László. [Bp. 1937] 108. lap.)

*La correspondance parisienne anonyme et pseudonyme
de Lajos Csernátóy dans le journal Magyar Hírlap (1850—1851)*

ATTILA CSEP

Csernátóy fut une personnalité marquante du journalisme hongrois du XIXe siècle. Il était rédacteur du journal d'extrême gauche *Március Tizenötödike* (*Quinze Mars*) en 1848/1849, et vivait en exil de 1849 à 1867. Pendant ce temps, il travaillait comme collaborateur de nombreux journaux étrangers et correspondant de divers organes hongrois, parmi lesquels le *Magyar Hírlap* (*Journal Hongrois*) fut le plus important. C'est ici qu'il envoyait de *Paris* ses articles anonymes et pseudonymes. C'est un fait curieux que le *Magyar Hírlap* fut le journal semi-officiel d'un gouvernement étouffant la révolution et que tout en publiant les articles de *Csernátóy*, il publia aussi la nouvelle de sa condamnation à mort par les autorités autrichiennes.

L'auteur fait connaître le *Magyar Hírlap* dans la période où les articles de *Csernátóy* ont été régulièrement publiés (du 31 janvier 1850 au 30 septembre 1851), il identifie son pseudonyme jusqu'ici inconnu („Hontalan”) et énumère les preuves qui confirment que *Csernátóy* fut l'auteur de tous les deux groupes (articles anonymes et pseudonymes).

On reçoit d'abord des renseignements sur les articles anonymes de *Csernátóy* faisant connaître les événements politiques français. Ces articles permettent au lecteur d'avoir un aperçu sur son attitude politique. Nous apprenons qu'il déplora la politique réactionnaire de Napoléon III, souhaite ardemment l'avènement au pouvoir de *Ledru-Rollin* et des socialistes et, a propos d'un toast de *Blanqui*, prononcé lors de l'anniversaire de la révolution de février, il rendit justice aux revendications des ouvriers non seulement contre les droites, mais aussi contre les gauches, contre le journal *L'Événement* dont il fut d'ailleurs le collaborateur. Tandis que *Blanqui* fut considéré par *L'Événement* comme extrémiste, *Csernátóy* le défendit dans un de ses articles interprétant l'opinion publique des ouvriers en appuyant d'arguments le bien-fondé de ses exigences.

La seconde partie de l'étude s'occupe des articles pseudonymes de *Csernátóy* parus dans les feuilletons. C'est en se basant sur ceux-ci qu'est expliquée l'exclusion de *Csernátóy* de la corporation des exilés, confirmée aussi par d'autres preuves. On ne lui en voulait pas moins qu'à cause de ses articles attaquant les politiciens réactionnaires français, articles parus dans les journaux français. L'émigration eut, en effet peur que la police impériale ne la rende responsable des écrits de *Csernátóy*. La cause de son exclusion n'était donc nullement l'espionnage dont il fut accusé plus tard par ses ennemis qu'ils ne pouvaient d'ailleurs jamais le prouver.